

Asia: VN/6094/2026

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Lausunnonantajan lausunto

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusoikeudesta.

Säännös tietojenluovutusoikeudesta on ollut voimassa asiakastietolaissa vuosikymmenen. Säättämisen yhteydessä HaVM 41/2014 mietinnössä todettiin tarkoituksena olevan erityisesti perhesurmien ehkäisy. Valiokunta korosti toimeenpanon merkitystä toteamalla, että tietojen luovuttamiseen oikeutettujen on osattava ottaa uuden lainsäädännön mahdollisuudet käyttöön. Todettiin toimeenpanon edellyttävän perusteellista, jatkuvaluonteista ja pidempiaikaista koulutusta. Viranomaisittain ja työpaikoittain tuli lisäksi laatia tietojen ilmoittamista tukevat kirjalliset toimintamallit. Henkilökunnan käytännön osaaminen tuli myös varmistaa. Erittäin tärkeäksi todettiin viranomaisten välinen palautetieto luovutettujen tietojen hyödyntämisestä. HaV mietinnön mukaan olennaista on kyseisten tietojen luovutuksen vaikuttavuuden todentaminen, pelkkä ilmoitusten kirjaaminen ei riitä.

Nykyisen luonnoksen esitöiden mukaan STM asetti 1.6.2023 arvioivan työryhmän, jonka raporttia ei ole julkaistu, mutta sitä sanotaan hyödynnetyn esitöissä. Sisäministeriön vuonna 2020 tekemän selvityksen mukaan muutamassa kuukaudessa ilmoituksia tehtiin 163 ja vuonna 2025 tehdyssä selvityksessä 79 ilmoitusta.

Selvitysten mukaan näyttää siltä, ettei aina tiedetä, mitkä ovat välttämättömiä tietoja, joita voidaan oma-aloitteisesti luovuttaa. Organisaatioilla ei näytä olevan yhdenmukaista tulkintaa normista. Nykyisen oikeuden hahmottamisessa ja soveltamisessa on haasteita ja epävarmuutta.

Esitöissä ei raportoitu mitään tehtyjen ilmoitusten vaikuttavuudesta, vaikka sitä edellytettiin ilmoittamisoikeuden säättämisen yhteydessä. Esitöiden perusteella ei voida siis arvioida mitään toiminnan hyödyllisyydestä tähän mennessä.

Koska on ilmeistä, että vuosikymmen sitten säädettyä asiakaslain muutosta ei ole toimeenpantu ja arvioitu hallintovaliokunnan edellyttämällä tavalla, ei ole perusteita arvioida, että lainsäädäntö olisi riittämätön asetettuihin tavoitteisiin nähden. Täten ei voi olla perusteltua säätää ilmoitusoikeutta velvoittavammin samoista ilmoitettavista asioista, ennen kuin vähemmän yksilöiden suojaan puuttuva ilmoitusoikeus on toimeenpantu ja vaikuttavuudeltaan arvioitu asianmukaisesti.

On myös todennäköistä, että pykälä on säädetty huonosti. Tavoitteena säätämisen yhteydessä on ollut perhesurmien ehkäisy, mutta ilmoittamismahdollisuus säädettiin hyvin laajaksi. Näin tavoitteen ja säädöksen yhteys muuttui hämäräksi. Ilmoitettavien uhkien laajuus tavoitteeseen verrattuna ei ole oikeasuhtainen ja aiheuttaa hämmennystä ilmoittamisessa.

Kommentit oma-aloitteisesta tiedonluovutusvelvollisuudesta.

Lääkäriliitto vastustaa ilmoittamisvelvollisuuden säätämistä.

Ilmoittamisvelvollisuuden säätäminen on perusteetonta ennen kuin aiemmin säädetty ilmoitusoikeus on kattavasti toimeenpantu, hyödyiltään asianmukaisesti arvioitu ja todettu tavoitteisiin nähden toimivaksi, mutta riittämättömäksi.

Samojen uhkien ilmoittaminen velvoitteen perusteella edellyttää täysin samankaltaisen koulutuksen ja ohjeistuksen kuin ilmoittamisoikeus. Ilman osaamista ei ilmoittaminen toteudu, vaikka lainsäätäjä vaatisi. Terveystieteiden ammattihenkilöiden tulee osata ilmoittaa oikeat ja vain välttämättömät tiedot poliisille. Poliisin täytyy kyetä asianmukaisesti arvioimaan ja todentamaan toiminnan vaikuttavuus. Monimutkainen tehtävä ei selkiydy säätämällä se velvoitteeksi.

Tehtävän säätäminen nykyistä velvoittavammasi ilmoittamisen osalta, vaikuttaisi sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen, ihmisten hoitoon hakeutumiseen ja sitä kautta perustuslaissa turvattuun oikeuteen saada sosiaali- ja terveystieteiden palveluja, kuten luonnoksen esitöissä on todettu. Samaan aikaan poliiseille ollaan säätämässä muitakin oikeuksia potilastietoihin, jotka vaikuttavat luottamusta rapauttavasti. Luottamus siihen, että lääkäri suojaa potilaansa arkaluonteiset tiedot on ikiaikainen edellytys sille, että potilas uskaltaa tilanteessa kuin tilanteessa hakeutua hoitoon ja kertoa hoitonsa kannalta tärkeät asiat lääkärilleen.

Mikäli velvoittavuutta tulee nimenomaisesti hallitusohjelman kirjausten vuoksi lainsäädännöllisesti lisätä, tulisi vaihtoehtoisesti velvoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä sekä poliisi kouluttamaan ja ohjeistamaan henkilöstönsä niin, että uhkien ilmoittaminen, luovutettujen tietojen käsittely sekä vaikuttavuuden dokumentointi ja palautteiden antaminen palvelujärjestelmälle tapahtuisivat alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti.

Kommentit poliisin pyynnöstä tapahtuvasta tiedonluovutuksesta.

Lääkäriliitto edellyttää huolellista jatkovalmistelua poliisin tiedonsaantioikeuden täsmentämiseksi pyynnön perusteella, mikäli kyseisenkaltainen velvoite tietojen luovuttamiseksi halutaan säätää.

Uhkien arviointi on poliisin toimintana esitöiden mukaan erilainen prosessi kuin väkivaltaisen ihmisen arviointi. Väkivaltaisuuden arviointi kohdentuu väkivallan mahdolliseen tekijään, kun uhan arviointi kohdentuu uhatun tilanteeseen.

Luonnoksesta ei ilmene rajoittuisiko poliisin tiedonsaantioikeus uhatun tietoihin vai olisiko poliisi oikeutettu tarvittaviksi katsomiinsa tietoihin myös mahdollisten väkivallan tekijöiden tai muiden potilaiden terveyteen tai sosiaalisiin ominaisuuksiin liittyen.

Mikäli poliisi katsoisi tarvitsevänsä tietoa mahdollisista väkivallan tekijöistä tai sivullisista, olisivat pyydyt tiedot sellaisia, joiden perusteella terveydenhuollon ammattihenkilöille ei olisi herännyt huoli jonkun uhasta. Uhastahan olisi tullut tiedottaa poliisille myös oma-aloitteisesti.

Luonnoksessa ei kuvata lainkaan, mitä voisivat olla tiedot, joita mahdollisista uhkaajista olisi oikeus tai velvollisuus poliisille antaa. Tämä jättäisi säännöksen toimeenpanoon suuria haasteita. Myöskään mitään riski- tai vaikuttavuusarviota näiden tietojen luovuttamisesta ei esitetä.

Jos poliisin ajatellaan olevan oikeutettu vain uhatun tietoihin uhka-arvion toteuttamista tai uhan toteutumisen ehkäisyä varten, tulisi luonnoksessa kuvata mitä poliisin välttämättä tarvitsemat tiedot uhatusta voisivat sisältää. Poliisihan joka tapauksessa tilanteessa jo muuta kautta olisi tullut käsitykseen siitä, että henkilö voisi olla väkivallan uhassa.

Kaiken kaikkiaan poliisin tiedonsaantioikeuden perustelut tältä osin ovat epäselvät ja edellyttävät huolellista avaamista toimeenpanoa varten.

Kommentit oikeudesta ilmoittaa työntekijään kohdistuneesta epäilystä rikoksesta.

Työsuojelunäkökulmasta oikeus ilmoittaa työntekijään kohdentuvasta uhasta, selventää tilannetta sosiaali- ja terveystaluuissa. Tulisi kuitenkin harkita ilmoittamista työnantajalle velvoittavana. Tällöin uhatun työntekijän harkitsema pelko uhan toteuttamisesta ei vaikuttaisi työnantajan työsuojeluelvoitteen toteuttamiseen ja poliisille tehtävään ilmoittamiseen.

Muut kommentit.

Kaikkiaan hallituksen esitysluonnos on riittämättömästi valmisteltu ja näin perusteeton lukuun ottamatta työsuojelullista ilmoitusta. Esitystä tulee merkittävästi kehittää esitettyjen huomioiden pohjalta, mikäli päädytään asiakastietolain muutoksia jatkossa esittämään.

Ehdotetun kaltainen velvoittava sääntely uhkien ilmoittamisesta tulisi vääjäämättä vaikuttamaan osan potilaista hakeutumiseen saamaan tarvitsemaansa hoitoa. Erityisesti silloin kun pelko tiedon vuotamisesta poliisille vaikuttaisi uhatun tai jo pahoinpidellyn ihmisen hoitoon hakeutumiseen, maksaisi hän luottamuksen menetyksestä korkean hinnan.

Teknisempiä syitä esityksen kehittämistarpeeseen tai perumiseen liittyy henkilökunnan asemaan tilanteessa, jossa työntekijä tulkitsee uhkatilanteen väärin vastaanoton yhteydessä ja joko ilmoittaa liian kevyesti asiasta poliisille, tai ei ilmoita lainkaan. Työntekijän asemasta ei avata muuta kuin viranhaltijoiden osalta mahdollisuus tulla virkavirheen perusteella irtisanotuksi.

Mikäli uhan ilmoittamattomuudesta seuraisi irtisanominen tai muu sanktio, johtaisi se mitä luultavimmin käyntitietojen kirjaamiskäytäntöjen muuttumiseen. Tietoja, joiden perusteella voisi päätellä uhan ilmeisyyden, ei kirjattaisi. Näin myös potilas voisi joutua kärsimään jatkossa siitä, ettei olosuhteita tunnisteta ja kirjata oikein.

Uhan ilmoittamisvelvollisuudelle on vaikea löytää potilaan tai väestön edun mukaisia perusteita.

Mattila Jukka
Suomen Lääkäriliitto - Finlands Läkarförbund